

etnikum, a nem, a generációs hovatarozás vagy egy helyi közösséghez való tartozás is.

A fent említett konferencia, amely húsz előadót vonultatott fel, némileg ellentmondásos eredményeket produkált. Az egyik meghatározó téma a zsidó közösség sorsa volt: a zsidóság jogi státusza a két világháború között, álláspontjuk a formálódó lengyel államot és a lengyel valóságot, mint olyat illetően, a cionista mozgalom, a zsidók életkörülményei és a többi etnikai csoporthoz fűződő viszonyuk. A dolgozatok másik jelentős része általános kérdésekkel foglalkozott, és közös kiindulópontjuk az etnikai/nemzeti személyazonosság volt a globális társadalmi valóságban belül. Összességében tehát óvatos optimizmussal kijelenthetjük, hogy habár a második köztársaság nemzeti kérdéseit illető kutatás paradigmájában nem történt változás, a gondolkodás jelenlegi iránya túlmutat a „nemzet-központú” nézőpontra, és ez érdekes eredményekhez vezethet. Ezen eredmények egy része szerepel abban a kötetben, amelyhez e cikk bevezetőül szolgál.

Pethő-Szirmai Judit

Svájc az első világháború korában. Új történeti perspektívák a svájci történetírásban

Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 2013/3.

Svájc vezető történeti szakfolyóirata, a Schweizerische Zeitschrift für Geschichte (SZG) mai modern formájában 1951-től tárja a szakmai közönség elé a többnemzetiségű ország „össznemzeti” történetével kapcsolatos kutatási eredményeket. A Svájci Történelmi Társulat által kiadott, évente általában három-négy számmal megjelenő szakfolyóirat 2013. évi harmadik számát szentelte az első világháború korának és témájának. A tematikus szám bevezető írásában Roman Rossfeld, a Zürichi Egyetem Társadalom- és Gazdaságtörténeti Kutatóműhelyének munkatársa tekinti át az 1914–1918 közötti korszakra vonatkozóan a svájci történetírás hagyományait, valamint a centenárium alkalmából

felvázolja a lehetséges új történeti megközelítéseket, jövőbeli kutatási irányokat.¹ A bevezető áttekintés ismertetésén túl Daniel Marc Segesser, a Berni Egyetem Történeti Intézete munkatársának tanulmánya képezi még a jelen ismertetés hivatkozási bázisát, Segesser munkája ugyanis a globális történetírás törekvései jegyében Svájc és az első világháborúban résztvevő országok történetének transznacionális összefonódásaira kívánja ráirányítani a figyelmet.²

Azok számára, akik mélyebben szeretnének foglalkozni a témával, érdemes még megemlíteni, hogy a tematikus szám további munkái szorosan kapcsolódnak a friss kutatásokhoz.³ A svájci egyetemeken 2000 óta körülbelül ötven mester- és licenciátusmunka született Svájc 1914–1918 közötti történetéről. Tekintettel arra, hogy a mestermunkák kis hányada került továbbfejlesztésre, és jutott el a doktori disszertációk tudományos szintjéig, az SZG szerkesztősége fontosnak tartja, hogy azok a munkák, amelyek akár a Freiburgi, akár a Zürichi vagy Lausanne-i Egyetemeken sikeresen megvédésre kerültek, megfelelő figyelmet kapjanak a folyóiratban. Néhány olyan referátum is a tematikus szám részét képezi, amely a „Globális háború – totális háború? Transznacionális és összehasonlító történeti perspektívák Svájc az első világháborúban” címmel a 2013 februárjában tartott harmadik svájci történeti konferencián hangzott el Freiburgban.

Az első világháború centenáriumi évfordulója Európa-szerte számos emlékezeti és kutatási projektet hívott életre.⁴ Bár Svájc közvetlenül nem vett részt a 20. század „öskatasztrófájaként” számon tartott első világháborúban, a svájci történészek mégis úgy érvelnek, hogy a sokoldalú kölcsönhatások, a háborús nagyhatalmak svájci politikára

¹ Rossfeld, Roman: 1914–1918: Neue Zugänge zur Geschichte der Schweiz im Ersten Weltkrieg. Vorwort zum Themenschwerpunkt. In: SZG 63. (2013: 3.) 337–342.

² Segesser, Daniel Marc: Nicht kriegführend, aber doch Teil eines globalen Krieges. Perspektiven auf transnationale Verflechtungen der Schweiz im Ersten Weltkrieg. In: SZG 63. (2013: 3.) 364–381.

³ A történelem témakörben folyamatban lévő és már lezárt svájci felsőoktatási tudományos művekről tájékoztatást nyújt a www.sgg-ssh.ch/de/db_honlap.

⁴ www.centenaire.org/fr, www.firstworldstudies.org, www.erster-weltkrieg.clio-online.de, www.ersterweltkrieg.ch. pedagógiai igénnyel: www.europe14-18.eu.

és gazdaságra gyakorolt növekvő befolyása súlyos következményekkel járt az alpesi országra nézve. A formális semlegesség ellenére Svájc teljesen elvesztette külkereskedelmi szuverenitását azáltal, hogy mind a központi hatalmak, mind az antanthatalmak szigorúan ellenőrizték az ország kereskedelmi és hadi áruforgalmát. Az ellátási nehézségek pedig súlyos társadalmi konfliktusokat idéztek elő, mindez 1918 őszére országos sztrájkká növekedett. A háborúzó felek által körbezárt Svájc egyik legnehezebb politikai és társadalmi szakítópróbáját élte meg ebben a négy évben, a francia nyelvű Romandie és a német nyelvű Svájc között létező történeti törésvonal az ellentétes oldalon fegyverben álló Franciaország és Német Birodalom árnyékában tovább mélyült.

Rossfeld többek között arra is felhívta a figyelmet, hogy a svájci történetírás kronológiai hagyományai szerint a 20. századi történeti munkák többsége 1914-gyel végződik, vagy 1918-cal kezdődik. Az első világháború egyébként a 20. századi események rangsorában korábban nem élvezett prioritást, hosszú ideig egyértelműen a második világháború árnyékában folytak a történeti kutatások. Az a néhány publikáció, ami 1928–1930 között látott napvilágot, hosszú évtizedekig meghatározta és uralta a korszakkal kapcsolatos történeti narratívát – Svájc mint „sziget” és „egyedi eset” valamint a fegyveres semlegesség és a nemzeti összetartozás hangsúlyos kiemelése dominált.⁵ Az eseményeket követő ötven év elteltével megnyitott archívumok, az 1960-as években megélénkült gazdaság- és társadalomtörténeti érdeklődés eredményeképpen az 1970-es évekre megszülettek azok a mélyebb kutatásokon alapuló feldolgozások, amelyek úgy társadalmi, mint gazdasági vonatkozásokban már összetettebb, negatív és pozitív hatásokat, következményeket egyaránt megjelenítő történeti interpretációkat tettek le az asztalra, azonban továbbra is nemzeti látószögből közelítettek témájukhoz.⁶ Ugyanezt

⁵ *Ruchti, Jacob*: Geschichte der Schweiz während des Weltkrieges. Politisch, wirtschaftlich und kulturell I–II. Bern 1928–1930. és *Geering, Traugott*: Handel und Industrie der Schweiz unter dem Einfluss des Weltkrieges. (Monographien zur Darstellung der schweizerischen Kriegswirtschaft. Bd. 3.) Basel 1928.

⁶ *Gautschi, Willi*: Der Landesstreik 1918. Zürich 1968. és *Uö*: Dokumente zum Landesstreik. Zürich 1971., *Ochsenbein, Heinz*: Die verlorene Wirtschaftsfreiheit 1914–1918. Methoden ausländischer Wirtschaftskontrollen über die Schweiz. Bern 1971., *Luciri*,

a nemzeti megközelítést alkalmazta a tíz éve napvilágot látott Enzyklopädie Erster Weltkrieg című kiadvány svájci szócikkében Markus Pöhlmann is, aki a semlegesség problematikáját, a katonai mobilizálás és országvédelem kérdését, az importfüggőséget és a szociális ellentétek kiéleződésének folyamatát állította a középpontba.⁷

A globális történetírás képviselőinek legújabb törekvései jegyében megszapordtak az első világháború transznacionális történeti aspektusainak tanulmányozását fókuszba állító tanulmányok.⁸ Az olyan új kulcsszavak, mint *transnationale Verflechtungen/Verwerfungen*, *transnational entanglement* vagyis *nemzeteken átívelő összefonódások, kapcsolódási felületek* mentén építkező történeti kutatások inspiratív hatására Segesser munkája is kísérletet tesz a svájci történetírás revíziójára.⁹ Továbbra is kiemelt figyelmet kapnak a gazdasági háború egyetemes következményei és azok Svájcra gyakorolt hatásai. Mélyebb történeti elemzésekre hivatottak azok a nemzetközi összefonódások, amelyek a svájciak humanitárius elkötelezettsége és a nemzetközi jog aktív képviselője és védelme okán széles közismertségnek örvendenek. A szerző példaként említi a Nemzetközi Vöröskereszt és a hadifoglyok érdekeinek védelmére létrehozott nemzetközi szervezet tevékenységének történeti kutatását.

Pierre: Le Prix de la Neutralité. La Diplomatie secrète de la Suisse en 1914–1915 avec des documents d'archives inédits. Geneve 1976.

⁷ *Pöhlmann, Markus*: „Schweiz”. In: *Hirschfeld, Gerhard – Krumeich, Gerd – Renz, Irina* (hg.): Enzyklopädie Erster Weltkrieg. Paderborn 2004. 736.

⁸ Néhány európai tanulmány a téma kutatásának legújabb tendenciáival kapcsolatosan: *Meteling, Wencke*: Neue Forschungen zum Ersten Weltkrieg. Englisch- und französischsprachige Studien über Deutschland, Frankreich und Grossbritannien. In: *Geschichte und Gesellschaft* 37. (2011) 614–648., *Bauerkämper, Arnd – Julien, Elise* (hg.): Durchhalten! Krieg und Gesellschaft im Vergleich 1914–1918. Göttingen 2000., *Becker, Jean-Jacques – Krumeich, Gerd*: Der grosse Krieg. Deutschland und Frankreich im Ersten Weltkrieg 1914–1918. Essen 2010., *Überegger, Oswald* (hg.): Zwischen Nation und Region. Weltkriegsforschung im internationalen Vergleich. Ergebnisse und Perspektiven. Innsbruck 2004., *Hirschfeld, Gerhard*: Der Erste Weltkrieg in der deutschen und internationalen Geschichtsschreibung. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte* 29–30. (2004) 3–12.

⁹ E törekvésben fontos alapmunka még: *Kuhn, Konrad – Ziegler, Beatrice*: Dominantes Narrativ und drängende Forschungsfragen: Zur Geschichte der Schweiz im Ersten Weltkrieg. In: *Traverse Zeitschrift für Geschichte* 18. (2011) 3. szám

A nemzetközi szervezetekkel azonos fontosságot tulajdonít továbbá a történész azon befolyásos magánszemélyek tevékenységének, akik humanitárius területen és a nemzetközi jogsérelmek orvoslásánál kiemelkedő teljesítményt nyújtottak. Nem közömbös a svájci történetírás számára a külföldön, főleg a háborúzó felek országaiban élő svájciak sorsa, olyanoké, akik a semleges státuszú Svájc állampolgáraként a befogadó ország részéről akarva-akaratlanul jogsérelmet szenvedtek. Végül, de nem utolsó sorban a szerző a rendkívüli állapotok állami kezelésének tudományos feltárására is kihívást érez, hiszen bár országa semleges maradt, a háborúzó felekhez hasonlóan a berni szövetségi tanács is kérte és meg is kapta a kivételes helyzetben az ország irányításában elengedhetetlen, rendkívüli törvényhozási kompetenciákat és felhatalmazásokat. Az utóbbi téma transznacionális szempontú történeti feldolgozása Segesser szerint egyébként is az európai történetírás hiátusai, ebből következően a jövőbeli feladatai közé sorolható.

Ami az elkövetkező évek svájci kutatási projektjeit illeti, Roman Rossfeld két nagyszabású vállalkozásról tesz említést. Az egyik a Zürichi, Berni, Genfi és Luzerni Egyetemek összefogásával létrehozott Sinergia-projekt – elnevezése: *Svájc az első világháborúban. Egy kisállam transznacionális perspektívái egy totális háborúban* – hat disszertáció elkészítéséhez nyújt támogatást. Ezek a disszertációk felölelik a rendkívüli törvényi felhatalmazás, az élelmiszer-ellátási politika, a külgazdasági kapcsolatok, a humanitárius diplomácia, a migráció kérdését és a katonai jog és civil jog kölcsönhatásainak témáját.¹⁰ A másik projekt a Német Kutatói Közösség keretében egy nemzetközi kitekintésű online enciklopédia létrehozására irányul.¹¹

A globalizáció hosszú, évszázados folyamata a 20-21. század fordulóján egy expanzív szakaszban teljedett ki. A második világháborút követő hidegháborús korszakban Svájc Nyugat és Kelet között hosszú ideig, sok tekintetben „szigetként” rögzült mind állampolgárai, mind pedig a külvilág számára. Jelenünk globalizációs hatásai a szigetkép

vonatkozásában is átgondolásra készítetik a felelős politikusokon, társadalomtudósokon, gazdasági szereplőkön túl a történészeket is, mindazonáltal feltételezhető, hogy a mélyen bevésődött történeti metafora még sokáig együtt fog élni az új megközelítésekkel. A korszakkal foglalkozó, időközben napvilágot látott, hiánypótló monográfiák egyike az ismert és elismert svájci modernkori történész, Georg Kreis tollából „*A bizonytalan védettség szigete. Svájc a háborús években 1914–1918.*” címmel ezt a kettőséget sejteti.

Gyarmati Enikő

¹⁰ www.fsw.uzh.ch/personenaz/lehrstuhl Tanner/forschungsprojekte/aktuell/schweizer-weltkrieg1.html.

¹¹ www.1914-1918-online.net